

Darja Zaviršek

**DOKTRINA IN METODE SOCIALNEGA DELA NA PODROČJU PODPORE
ŽRTVAM SPOLNIH ZLORAB V KATOLIŠKI CERKVI**

Spolne zlorabe v katoliški cerkvi so globalen problem, o katerem so žrtve po svetu množično spregovorile šele v zadnjih petnajstih letih. V Sloveniji opažamo intenzivnejše razkrivanje spolnih zlorab med duhovniki po letu 2000, v članku pa so opisani: kronologija podanih sumov in sodnih postopkov proti osumljencem, obtožbe in kaznovanje. Pri pregledu razprav o spolnih zlorabah v katoliški cerkvi se razkrije problem neprijavljanja in neukrepanja Rimskokatoliške cerkve, nekaj, kar je povezano s konkordatom med Rimskokatoliško cerkvijo in Republiko Slovenijo. Eden od glavnih vzrokov za spolne zlorabe v cerkvi je tradicionalna katoliška kultura, utemeljena na cerkveni doktrini, ki v otrocih vidi lastnino odraslega, do žensk pa manifestira zgodovinski interes cerkve, da nadzoruje njihovo spolnost. Članek analizira problem molka žrtev, problem razkrivanja, ambivaletni položaj staršev in predstavi temeljne teorije socialnega dela pri delu s preživeli: zagovorništvo, okrevanje, odpornost in senzibilizacijo v odnosu do perspektive otroka. Te teorije so konceptualni okvir za metode dela z žrtvami in s starši pa tudi za preventivno delo z otroki na sploh in s skupnostjo. V članku je predstavljen nekaj pričevanj, med njimi tudi izvirno pričevanje o spolnem nadlegovanju duhovnika. Ena ključnih nalog strokovnih delavk v socialnem varstvu je, da spodbujajo žrtve, naj spregovorijo, in da jim med procesom okrevanja stojijo ob strani.

Ključne besede: duhovniki, spolno nadlegovanje, molk, okrevanje, zagovorništvo, socialno varstvo.

Prof. dr. Darja Zaviršek je redna profesorica, doktorica sociologije, predstojnica katedre za preučevanje socialne pravičnosti in vključevanja ter predsednica Vzhodnoevropske regionalne mreže šol za socialno delo v okviru IASSW. Je honorarna profesorica na Univerzi za uporabne znanosti Alice Salomon v Berlinu. Kontakt: darja.zavirsek@fsd.uni-lj.si.

DOCTRINE AND METHODS OF SOCIAL WORK IN SUPPORTING VICTIMS OF SEXUAL ABUSE BY THE CATHOLIC CHURCH

Sexual abuses in the Catholic Church are a global problem, but the victims have only started to report it in greater numbers in the last 15 years. In Slovenia, a more intensive disclosure of sexual abuses among priests has been noted after 2000. The article presents the chronology of reported suspicions and legal procedures against suspects, of their charges and punishments. In revising the discussion about sexual abuses in the Catholic Church, the problem of non-reporting and non-action of the Roman Catholic Church comes to the fore as something to do with the Concordat between the Roman Catholic Church and the Republic of Slovenia. One of the main reasons for sexual abuses in the Church seems to be the traditional Catholic culture, based on the Church doctrine, that presents children as adults' property, and on the historic interest of the Church in controlling women's sexuality. The problems of victims' silence, the disclosure, and the ambivalent position of parents are presented in the article as well as basic theories of social work in dealing with survivors, such as advocacy, recovery, resilience, and sensibilisation for the child's perspective. These theories are the conceptual framework for methods of work with victims and their parents and for the prevention work with children in general and with community. Several reports are presented in the article, including an original report on sexual harassment by a priest. One of the key tasks for social workers in social care system is encouraging victims to speak out and supporting them during the recovery process.

Keywords: priests, sexual harassment, silence, recovery, advocacy, social care.

Professor Darja Zaviršek, PhD in sociology, is the Chair of the Department of Social Justice and Inclusion at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. She is the president of the Eastern European Sub-regional Association of the Schools of Social Work of the IASSW. She is a honorary professor at the University of Applied Sciences Alice Salomon Berlin. Contact: darja.zavirsek@fsd.uni-lj.si.

Ko sem prvič stopila v tisto sobo v cerkvi, sem videla zgolj eno. To so bile knjige, ki sem si jih vedno tako zelo želela. Sploh ni bilo važno, kaj so za ene knjige. Bile so knjige. In meni je bilo to dovolj. [...] Nekaj let je trajal najin tihi dogovor. Če sem prišla k njemu, sem lahko brala knjige. In vedno sem prišla, čeprav sem vedela, kaj bo. Vendar je bilo to iz tistega registra znosne bolečine, ki sem jo še lahko prenesla, tiste bolečine, občutkov sramu, ki so mi še vedno dopuščali, da se izklopim. Branje Biblije in pogovarjanje o njej je bilo nekaj lepega, je bilo nekaj, kar sem čakala. (Rutar 2015: 98.)

Uvod¹

Za razkrivanje spolnih zlorab je najprej potrebno, da žrtve spregovorijo o preživetih izkušnjah. Ljudje, ki so zlorabe doživljali kot otroci, niso zgolj žrtve, temveč so hkrati tudi preživeli (angl. *survivors*). Preživeli so grozovite stvari in danes živijo med nami.² Pravimo, da so odporni (angl. *resilient*), ker so preživeli tisto, kar nekateri ljudje ne upajo in ne zmorejo niti misliti, brati in izreči. Robert Gilligan (1999, 2006, 2009) je definiral odpornost kot stanje, v katerem gre nekomu bolje, kot bi pričakovali glede na preživete dogodke. Otroci, ki so preživeli spolne zlorabe in jim je uspelo vsak dan hoditi v šolo in odraščati, se spopadati z vsakdanjimi nalogami, so odporni otroci, pa čeprav razvijejo različne bolezenske simptome ali obnašanja in jih zato lahko uvrstimo v kategorijo »otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami«³. Gilligan poudarja, da človekova odpornost ni neomejena, temveč jo je treba negovati, krepiti in spodbujati. Otroci, odraščajoči in odrasli, ki ne dobijo podpore, lahko izgubijo odpornost za spopadanje z vsakdanjimi dogodki, še posebej če so preživeli hujše nasilje, ko so bili otroci. Gilligan (2006, 2009) namreč prav za revščino, nasilje in osamljenost v otroštvu trdi, da puščajo dolgoročne posledice na čustveno življenje otrok, ko ti odrastejo.

Izkušnjo spolne zlorabe v družini ali zunaj nje ima v Evropski uniji po oceni Sveta Evrope (2015) približno vsak peti otrok. Bolj ko so otroci ranljivi zaradi fizičnih, senzornih in intelektualnih ovir ali socialne situacije, večja je verjetnost, da bodo ranljivi za različne vrste zlorab (Zaviršek 2014). Zlorabe otrok se dogajajo v primarnih družinah, socialnovarstvenih institucijah, rejniških družinah in cerkvenih organizacijah. Če so javne, zasebne in religiozne ustanove zaprte in specializirane za »prav določene kategorije otrok«, je tam manj prič, ki bi videle in pripovedovale, zato je večja verjetnost zlorab (Zaviršek 2000).

Tako v Sloveniji kot drugod po Evropi so v cerkvenih organizacijah pozneje kot v družinah in socialnovarstvenih institucijah začeli razkrivati spolne zlorabe, saj je katoliška cerkev v lastnih očeh in v očeh verujočih zastopnica božjega na zemlji. Članek je napisan kot prispevek k teoretski utemeljitvi in strokovni intervenciji socialnih delavk tudi na področju spolnih zlorab otrok in mladih v teh ustanovah. Njegov namen ni očrniti duhovnike in redovnice, saj je med njimi veliko poštenih in otrokom izjemno naklonjenih ljudi, temveč opozoriti na nekatere kulturne specifičnosti spolnih zlorab med cerkvenimi uslužbenci in na pomen razkrivanja teh zlorab predvsem v bolj socialno zaprtih, ruralnih okoljih po Sloveniji.

Obseg spolnih zlorab v cerkvi v globalni perspektivi

Spolne zlorabe otrok v katoliški cerkvi so globalen pojav, s katerim se spopadajo številne države, izjemno medijsko odmevne pa so bile tiste v ZDA, Nemčiji in na Irskem. Spolne zlorabe otrok na Irskem zaradi razkritih grozot in številčnosti nekateri imenujejo kar »irska tragedija« (Rigert 2010).

V zadnjih petnajstih letih je bilo več kot 6000 ameriških katoliških duhovnikov obtoženih spolnih zlorab okoli 14.000 otrok in mladih, do leta 2008 pa je cerkev žrtvam plačala že za dve milijardi dolarjev odškodnin (*op. cit.*: 13). Duhovniki na Irskem in tisti, ki so službovali v ZDA, so danes na področju zlorab otrok prav specifični kulturni fenomen. Na Irskem so se že v devetdesetih letih 20. stoletja pojavila pričevanja o strašljivih zlorabah otrok v internatskih šolah, ki so jih vodili meniški redovi ali cerkev, financirane pa so bile iz javnega denarja. Zaradi vse večjih razsežnosti takih razkritij je irski duhovnik, danes evropsko znani Colm O'Gorman, sam žrtev spolne zlorabe duhovnika, ko je bil še deček, leta 1999 ustanovil organizacijo *One-in-four*

¹ Za dragocene komentarje in napotke se zahvaljujem dr. Ireni Šumi, dr. Maci Jogan in dr. Marjanu Smrketu.

² O razliki med konceptom žrtve in preživele gl. Zaviršek v Urek, Lešnik 1996.

³ Kategorijo uporabljajo strokovne delavke na centrih za socialno delo, v šolah in institucijah široko in ohlapno, temelji pa na Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011).

(Eden od štirih)⁴. Irsko vlado je prepričala, da je začela v triletnem raziskovanju spolnih zlorab otrok v cerkvi razkrivati številne spolne napade na otroke in jih objavila v zloglasnem Poročilu Ferns (Ferns Report 2005). Vladna komisija je začela leta 2002 raziskovati v župniji Ferns v okrožju Wexford in našla 21 duhovnikov, ki jih je okoli sto žrtev obtožilo spolnih zlorab, storjenih med letoma 1962 in 2002. Poročilo govori o primerih duhovnikov, ki so deklice zlorabljali med spovedjo; o otrocih, ki so po posilstvu storili samomor; o sedemletni deklici, ki jo je posilil duhovnik; o neželjeni nosečnosti otroka; o duhovniku, ki je dekleta nadlegoval 30 let; in o deklici, ki jo je duhovnik posiljeval vsak teden med njenim 9. in 12. letom starosti (Rigert 2010: 106–107). Podobno cerkveno poročilo za škofijo Dublin je razkrilo, da je tudi tam nekaj več kot sto duhovnikov spolno zlorabilo najmanj 350 otrok (*ibid.*: 112).

Zlorabljanje otrok, za katero so bili odgovorni irski duhovniki, pa se je začelo razkrivati tudi v katoliških župnijah v ZDA. Tam je bila v šestdesetih letih 20. stoletja kar polovica vseh ameriških katoliških duhovnikov in dve tretjine škofov Ircev, saj so ti zaradi pomanjkanja delovnih mest na Irskem od petdesetih let 20. stoletja množično odhajali v ZDA (v tistem času se je odselilo okoli 4000 irskih duhovnikov; *ibid.*: 41). Irski priseljeni duhovniki in ameriški duhovniki irskega rodu sestavljajo večino obtoženih za spolne zlorabe v ZDA. V nadškofiji v Los Angelesu, ta je morala žrtvam do leta 2009 izplačati že 66 milijonov dolarjev, je bilo izmed vseh sodnih procesov zaradi spolnih zlorab, za katere so bili obsojeni duhovniki, 14 odstotkov oseb irskega rodu (*ibid.*: 34). Mnogi duhovniki so morali na prestajanje zaporne kazni, škofom pa se je zaporu brez izjeme uspelo izogniti, čeprav je bil ameriški škof O'Connell, »eden najpomembnejših istospolnih nasilnežev izmed duhovnikov, ki jih je Irska izvozila v ZDA«, leta 2002 prvi, ki je moral zaradi razkritja spolnih zlorab zapustiti položaj (*ibid.*: 13).

Od leta 2010 so se vrstila odkritja spolnih zlorab v katoliški cerkvi v Nemčiji. Tam je cerkveno vodstvo osumljene duhovnike zgolj prestavljalo v druge župnije, na nova delovna mesta. Izjemno pomembno je bilo odkritje večjega števila spolnih zlorab na Bavarskem, v regensburški škofiji, kjer je Georg Ratzinger, brat papeža Benedikta XVI. in kapelnik znanega deškega pevskega zbora v Katedrali sv. Petra (*Regensburger Domspatzen*), vedel za številne zlorabe otrok, ki so se dogajale predvsem v sedemdesetih letih 20. stoletja. Še več, brutalno fizično nasilje je povzročal tudi sam, tako da ga je ena od preživelih opisala kot »sadista in nasilneža« (Glas 2016). Januarja 2016 je odvetnik žrtev javnosti razkril obtožnico za fizično in psihično nasilje, ki jo sestavljajo primeri fizičnega in psihičnega nasilja nad 231 dečki, in spolno nasilje (od božanj do posilstev) nad 50 dečki, ki naj bi ga izvajalo 42 vzgojiteljev, učiteljev in duhovnikov v cerkveni internatski šoli (*ibid.*). Domnevajo, da naj bi bilo v škofiji zlorabljenih okoli 600 do 700 otrok.

Ena od prvih žrtev, ki je leta 2010 spregovorila, je bil Alexander Probst. Kot eden od »cerkvenih vrabčkov« je živel v cerkvenem internatu. Ko se je leta 1971 zaupal očetu, je ta tedaj dvanajstletnega sina vzel iz internata in o zlorabah poročal Ratzingerju. Kljub obtožbi prefekta (ki je otroka, ko je bil ta v pižami, daljše obdobje grabil za penis) kapelnik primera ni prijavil organom pregona, temveč je osumljenec ostal na delovnem mestu. Zato danes nihče več ne dvomi o tem, da je Georg Ratzinger med letoma 1964 in 1994 vedel za zlorabe, ne da bi kaj ukrenil, sam pa je, obtožen nasilnih dejanj, leta 2016 priznal »le običajne klofute«, ki da jih je delil dečkom. Nasprotno pa je žrtev poročala, da je Ratzinger otroke tako močno tepel s pestmi, da jih je zbil na tla, žrtvi pa izpulil šop las (*ibid.*).

V primeru regensburške škofije ni bil zaradi nasilnih dejanj obsojen še nihče, mnoga so sodno zastarala, o številnih pa žrtve niso spregovorile, saj so se znašle razpete, na eni strani, med občutkom »izjemnosti in izbranosti«, ker so bile pripuščene k regensburškim »cerkvenim vrabčkom«, občutkom, ki so jim ga utrjevali tudi ponosni starši, in, na drugi strani, med travmatičnimi izkušnjami nasilja. Psihična nezmožnost žrtev za konfrontacijo z nasilnimi dejanji, ko okolica v nasilnežu vidi zaupanja vredno osebo, je zelo velika. Priznanje samemu sebi in drugemu je v

⁴ Colm O'Gorman. Blog: http://colmogorman.com/?page_id=9 (5. 5. 2016). Znana je tudi njegova knjiga *Beyond belief: abused by his priest, betrayed by his church*.

takšnih okoliščinah skorajda onemogočeno (Warner 2009). Nasprotno pa primer Probsta kaže, da otrok, ki v odraslem najde zaveznika, ki ga podpira pri pričanju, postane glasnik resnice in je zmožen samozagovorništvu in posredno tudi zagovorništvu drugih.

Spolne zlorabe otrok z intelektualnimi ovirami, ki se pojavljajo tudi v cerkvi, so med najbolj skritimi (prim. Zaviršek 2014). Ker se otrok z ovirami ne more braniti, ve malo o telesu in spolnosti in ni naučen, da bi se uprl, pa tudi zato, ker oviranim ali socialno ranljivim otrokom nihče ne verjame in se njihova verbalna in neverbalna sporočila interpretirajo kot »poslabšanje stanja«, zlorabe skorajda niso razkrite (Zaviršek 1998 a, b, 2002, 2010, 2014). Odmevni dokumentarni film *Mea Maxima Culpa: Silence in the House of God (HBO, Moja velika krivda: tišina v božjem hramu)* ki razkriva prizadevanje gluhega odraslega moškega, da bi dokazal spolne zlorabe, ki jih je doživljal kot deček v katoliškem internatu za gluhe otroke v ZDA, kjer je duhovnik Lawrence Murphy zlorabljal njega in več kot 200 drugih dečkov. V Sloveniji je na primer duhovnik Žnidarič spolno zlorabljal otroka z intelektualno oviro, kar je policiji prijavila zdravstvena ustanova, kamor se je zatekel deček (Čebokli 2013 b).

Razkrivanje in kronologija spolnih zlorab duhovnikov v Sloveniji

V Sloveniji se je o razkritih zlorab v Rimskokatoliški cerkvi začelo pisati kmalu po tistih na Irskem in v ZDA, Slovenska škofovska konferenca pa je ocenila, da je med duhovniki v Sloveniji od 2 do 4 odstotke storilcev spolnega nasilja (*ibid.*). Ocena je najverjetneje pravilna, saj na primer v irskem cerkvenem poročilu iz leta 2006 piše, da je bilo v obdobju 65 let med dublinskimi duhovniki za zlorabe obtoženih 3,6 odstotkov duhovnikov, ameriška nacionalna raziskava pa je za približno enako obdobje ugotovila, da je bilo obtoženih nekaj manj kot 4 odstotke ameriških duhovnikov (Rigert 2010: 113). V Sloveniji, državi, kjer službuje okoli 1100 duhovnikov, je v primerjavi s tujino število prijavljenih zlorab zelo majhno. Po uradnih podatkih RKC v Sloveniji je bilo do leta 2013 prijavljenih nekaj več kot 20 primerov spolnih zlorab duhovnikov (*ibid.*).

Preglednica1: Število vseh obravnavanih kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let, v Sloveniji (policajska statistika; Čebokli 2013 b).

LETO	ŠTEVILO KAZNIVIH DEJANJ
1995	89
1996	92
1997	118
1998	172
1999	159
2000	147
2001	221
2002	239
2003	196
2004	218
2005	188
2006	173
2007	203
2008	159
2009	199
2010	244
2011	218
2012	161
Skupaj	3196

Do kakšnih števil pa bi prišli, če upoštevamo oceno Sveta Evrope, da je eden od petih otrok v EU žrtev spolnih zlorab? V letu 2015/2016 je bilo v slovenskih osnovnih šolah 172.000 otrok, to pomeni, da je bilo med njimi, v skladu s statistično verjetnostjo, 34.400 otrok žrtev spolnih zlorab. Če upoštevamo, da je leta 2015 v Sloveniji živel 380.284 mladoletnih otrok, živi danes v Sloveniji 76.056 otrok ali že odraslih, ki so preživeli vsaj kakšno vrsto spolne zlorabe. Večina med njimi so deklice. Dejstvo, da je policija pri nas med letoma 1995 in 2012 obravnavala le 3196 kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let (Čebokli 2013 b), kaže na slabo prepoznavanje spolnega nasilja, na redkost prijavljanja in na pogosto v preiskovalnem postopku ovržene sume spolnih zlorab.

Podatki slovenske policije ne kažejo razsežnosti problema spolne zlorabe otrok, nasprotno: kažejo kulturo molka, družbeno sprejemljivost spolnih zlorab in visok tolerančni prag žrtev, staršev preživelih, strokovnjakov in javnosti v odnosu do nasilja. V takšnem okolju komajda lahko pričakujemo razkritja spolnih zlorab duhovnikov. Kljub temu je bilo leta 2010 ustanovljeno Društvo za zaščito ustave in žrtev cerkve,⁵ ki se med drugim zavzema tudi za to, da bi več ljudi prijavljalo zlorabe.

⁵ Njihova spletna stran: <http://www.zrtve-cerkve.org/> (30. 4. 2016).

V kronologiji sumov zlorab in sodnih procesov, ki zadevajo zgolj duhovnike v Sloveniji (preglednica 2), sem se opirala na tiskane in spletne medije, ki so predvsem od leta 2006 poročali o obtožbah in obsodbah. Duhovniki so največkrat prekršili 183. člen (spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let) in 184. člen (kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja) Kazenskega zakonika RS (2012). Prvi člen med drugim omenja zlorabo položaja oseb, ki jim je otrok, mlajši od petnajst let, zaupan v učenje, vzgojo, zdravljenje, varstvo ali oskrbo, in med njimi so navedeni tudi duhovniki. Drugi člen pa med drugim določa kazen za osebo, ki zlorabi svoj položaj v primeru, ko mu je žrtev podrejena ali od njega odvisna, in jo prisili k spolnim dejanjem. V enem primeru je bil duhovnik obtožen tudi za spolni napad na slabotno osebo (182. člen Kazenskega zakonika RS).

Preglednica 2 kaže, da je bila večina duhovnikov, ki so bili prijavljeni, obtoženi ali obsojeni, starejših moških, nekaj jih je imelo za seboj že skoraj vse delovno življenje. Službovali so v manjših ruralnih okoljih po Sloveniji, kjer imajo duhovniki v skupnosti večji vpliv kot v urbanih okoljih: ravnateljica OŠ Artiče je na primer povedala, da je k verouku hodila večina otrok in da sta z obtoženim župnikom usklajevala urnike šolskih in veroučnih dejavnosti (Hahonina 2006). Duhovniki so zlorabljali deklice in dečke, med drugim enega intelektualno oviranega otroka. Duhovniki niso izbirali prostora zlorabe, saj se je ta lahko zgodila kjerkoli: v župniščih, spovednicah, zasebnih avtomobilih, počitniških domovih, na domu žrtve in v cerkvi. Nekateri primeri so potrdili znane raziskovalne ugotovitve, da so spolne zlorabe duhovnikov, podobno kot zlorabe v socialnovarstvenih institucijah, deležne občega, tihega konsenza, saj se o njih »šušlja« in zanje ve več ljudi, zaposleni, vrstniki in starši otrok, prijave pa uradno ni (prim. Zaviršek 2000).

Slovenska sodišča so se v omenjenih primerih izkazala z dobro in slabo prakso. Najbolj nerazumna je bila presoja v primeru duhovnika Štefka, saj je bil spoznan za nedolžnega, saj naj bi potrjeno spolno nadlegovanje »ne služilo njegovi spolni zadovoljitvi«. Med dobro prakso uvrščam sklepe sodišč, po katerih je razmerje med duhovnikom in Cerkvijo enako odnosu med delavcem in delodajalcem, določenim v zakonu o obligacijskih razmerjih, to pa pomeni, da sta subjekta razmerja, za katerega je značilen položaj nadrejenosti in podrejenosti, in da je torej delodajalec odgovoren za dejanja delavca, kakor tudi za škodo, ki jo ta povzroči drugi osebi (Ropac 2016).

Vpliv verskega nauka na spolno nasilje nad otroki

Nekateri raziskovalci pojasnjujejo spolne zlorabe v katoliški cerkvi s povezavo med verskim naukom, spolno zavrtostjo in celibatom, saj naj bi bil vzrok za številne spolne zlorabe v katoliških okoljih (O'Gorman 2009, Rigert 2010). Čeprav se je odnos katoliške cerkve do spolnosti po letu 1951 začel spreminjati (»Stvarnik sam ... je določil, da pri tej nalogi (roditve) zakonca izkušata ugodje in zadovoljstvo telesa in duha«⁶) in je pozneje v *Katekizmu katoliške Cerkve* (1992, št. 2362) spolnost opredeljena kot »vir veselja in ugodja«, so spolnost, krivda in greh ostali tesno povezani (cf. Jogan, 1986, 2005, Bock 2004). Spolnost je dovoljena zgolj v zakonu, njen namen je »blagor zakoncev in posredovanje življenja« (*Katekizem katoliške Cerkve* 1992, št. 2363), spolnost zunaj zakona, oblike otroške spolnosti (masturbacija na primer), istospolnost, reproduktivne pravice žensk in moških pa so prepovedane kot nečiste (*ibid.*: št. 2396, 2399, 2400). Tako naj bi katoliški nauk spodbujala spolno zavrtost na sploh in še prav posebej med tistimi duhovniki, ki so kot otroci živeli v strogih katoliških internatih, kjer je bilo zadovoljevanje otroške spolnosti strogo prepovedano. Če otrok raste v okolju, kjer je spolnost nekaj grdega in nečistega, se v njegovih mislih pa tudi dejanjih nasilje in spolnost prepleteta. Spolni zavrtež, ki ne sme uživati v odkriti spolnosti, jo nadomesti s skrito in nedovoljeno, zato naj bi številni duhovniki skrivaj iskali spolne zadovoljitve. Zavrta spolnost se tako manifestira tudi v obliki spolne zlorabe otroka.

⁶ Cf. Pij XII, *Katekizem katoliške Cerkve*, 1992, št. 2362.

Preglednica 2: Sumi in obsodbe spolnih zlorab duhovnikov v Sloveniji.

SUM ZLORABE ALI OBTOŽBA PROTI OSEBI	OBTOŽBA ZA DEJANJA	PREISKOVANJE, SOJENJE IN REZULTATI
DUHOVNIK IZ CELJA	Spolni napad na osebo, mlajšo od 14 let	<ul style="list-style-type: none"> - 1999 sodišče v Celju duhovnika obsodi na 1 leto pogojne zaporne kazni; - ker se ni pregrešil, je ostal na prostosti; - RKC mu dovoli, da vodi eno od celjskih župnij (Čebokli 2013 b).
KARL JOŠT Kraja službovanja: Artiče (služboval več kot 30 let), Sromlje	Odrasla Vesna Škorc, katere tožba je zastarala, leta 2005 opozori na duhovnika Jošta, ki jo je zlorabil, ko je bila stara 12 let (Hahonija 2006, Stojiljković 2011); - OŠ Artiče poda prijavo suma spolnih zlorab po pripovedovanju otrok (Hahonija 2006); Sledijo prijave 16 spolnih napadov na otroke, mlajše od 15 let. Med drugim: - posilstvo; - spolni napadi v prostorih cerkve; - spolni napad med spovedjo; - najmlajša žrtev ima 8 let; - 4 žrtve, stare med 18 in 23 let; - Za odškodninsko tožbo proti RKC se po njegovi smrti odloči le 1 ženska.	Hišni pripor v duhovniškem domu od leta 2005; začetek sojenja 4. 10. 2006, okrožno sodišče v Krškem, odvetnik obtoženega: Zoran Dular (NN 2006); Izreče se za nedolžnega; pisanje Vesne Škorc označi kot pisanje »profesionalne kurbe« (Stojiljković 2014). Umre star 64 let 9. januarja 2007 (NN 2007 a). - Sodišče trdi, da po njegovi smrti ni pravne podlage za vložitev ovadbe proti cerkvi kot ustanovi, zato je kazenski postopek ustavljen. - Leta 2007 se 29-letna žrtev odloči za odškodninsko tožbo proti RKC (zagovarja jo odvetniška družba Čeferin) (NN 2007 b). - Julija 2012 višje sodišče v Mariboru razveljavi sodbo o plačilu odškodnine žrtvi, ki naj jo plača RKC. - 9. 11. 2013 mariborsko višje sodišče izda pravnomočno sodbo. - RKC, Nadškofija Maribor, mora žrtvi spolne zlorabe plačati 80.000 € (Čebokli 2013 a). Obtoženi se pritožijo na vrhovno sodišče, a to zavrne revizijo in 3 obtožene stranke 19. januarja 2016 obsodi na plačilo odškodnine žrtvi (RTVO SLO 2016). RKC poda pritožbo na odločitev vrhovnega sodišča.
FRANCI FRANTAR Kraj službovanja: Kašelj – Zalog	Večletna spolna zloraba 9-letne deklice v cerkvi in na njenem domu.	Tožilstvo spiše obtožnico že leta 2002, postopek poteka več kot 8 let (Čebokli 2013 b). - Obravnave se ne začnejo zaradi njegove bolezni in ker odide v misijon v Malaviju in izgine (Pirc 2006 a,b). - Proti Frantarju razpisana mednarodna tiralica Interpol. - Leta 2006 se iz misijona v Malaviju vrne domov. - Prva sodba izrečena decembra 2006: zaporna kazen 3 leta, 5 mesecev (M. N. 2009). - Druga sodba izrečena decembra 2008: ljubljansko višje sodišče ga pravnomočno obsodi na 5 let zavora (NN 2008). - Pred zaporom 1 leto živi v domu za ostarele duhovnike v Trnovem zaradi bolezni. - V zapor pride šele aprila 2010. - 29. dec. 2012 ga sodišče pogojno izpusti na prostost.

<p>SLAVKO ŠTEFKO</p> <p>Kraj službovanja: Župnija Polenšak, nadškofija Maribor. V času končne odločitve sodišča leta 2011 star 64 let.</p>	<p>Spolne zlorabe štirih deklic, mlajših od 15 let.</p> <p>Spolne zlorabe med 2001 in 2007, in sicer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - v cerkvi božanje deklice po zadnjici in bokih; - leta 2007 v avtomobilu otipavanje, ko je deklico vozil s pevskih vaj na Ptuj; - otipavanje prsi po verouku. 	<ul style="list-style-type: none"> - Začetek sodnega postopka 10. 11. 2009. - 16. 3. 2010 okrožno sodišče Ptuj izda obsodbo za spolno nasilje: otipavanja 4 deklic. - Izdana je pogojna zaporna kazen za 1 leto in 5 mesecev s preizkusno dobo 5 let. - Izdan je sklep, da duhovnik ne sme imeti stikov z otroki ali potencialnimi žrtvami. - Februarja 2011 višje sodišče Maribor razveljavi odločitev prvostopenjskega sodišča in ga oprostí vseh obtožb. Odločitev je sprejeta kot dokončna. - Višje sodišče potrdi verodostojnost dokazov spolnega nadlegovanja. - Spolnega nadlegovanja ga oprostijo, ker naj to ne bi počel zaradi spolnega vzburljenja (vodja tožilcev Milan Birsar). - Župnik lahko naprej opravlja svoje delo (Nimi 2011, NN 2011). Umre 2013.
<p>ALBIN ŽNIDARIČ</p> <p>Član križniškega reda Kraj službovanja: Ormož</p>	<p>Spolna zloraba osebe, mlajše od 15 let (NN 2007 c), prijava zdravstvene ustanove, kjer je poiskal pomoč deček z intelektualnimi ovirami.</p> <p>Marec 2007: prispeta 2 novi ovadbi (NN 2007 d).</p> <p>3 dečki:</p> <ul style="list-style-type: none"> - eden intelektualno oviran, - drugi star 14 let - tretji star 15 let. <p>Po letu 2009, ko ga zaprejo, se javijo nove odrasle žrtve, a so primeri že zastarali (Čebokli 2013 a).</p>	<p>Leta 2007 kriminalisti opravijo preiskavo pri članu križniškega reda po prijavi zdravstvene ustanove.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Julija 2009 mu sodišče dosodi zaporno kazen 5 let in 6 mesecev. <p>Obtožen je za spolno zlorabo mladoletne osebe in spolno zlorabo slabotne osebe ter za ponavljanje kaznivnega dejanja.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sodišče mu prepove opravljati duhovniški poklic, če ima stike z otroki. - Pred odhodom v zapor od julija do novembra 2009 se skriva. - Za njim razpisana tiralica, novembra 2009 ga najdejo. - 2 od treh fantov se odločita za odškodninsko tožbo. - Eden od žrtev leta 2012 dobi odškodninsko tožbo za 41.500 € in poravnavo pravnih stroškov, ki jo mora plačati križniški red (A. S. 2012). - Storilec in križniški red ne privolita v plačilo. - Pozneje ena od žrtev tožbo umakne v korist zunajsodne poravnave s križniškim redom in pozneje še ena. Višina poravnave ni znana (Čebokli 2013 a).
<p>RIMSKOKATOLIŠKA CERKEV</p> <p>Tožba proti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Celjski škofiji, - Mariborski nadškofiji, - Župniji Artiče, v katerih je služboval umrli Jošt (A. S. 2010) 	<p>Žrtev bila stara 7 let, ko jo je posilil v župnišču po verouku.</p> <p>Leta 2007 vložitev odškodninske tožbe po obligacijskem zakonu.</p> <p>Žrtev zahteva 140.000 €.</p>	<p>Začetek sojenja 28. januarja 2010 na mariborskem sodišču.</p> <p>Gre za prvo sodbo v Sloveniji, pri kateri žrtev toži RKC.</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1. 12. 2011 nepravnomočna sodba: mariborsko sodišče žrtvi prisodi odškodnino 50.000 €. <p>Plačati bodo morale vse 3 ustanove (T. K. B. 2011).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Marca 2013 mariborsko okrožno sodišče že drugič presodi, da je RKC odgovorna za ravnanje umrlega duhovnika. Sodišče zviša odškodnino na 80.000 €. - Januarja 2016 vrhovno sodišče potrdi sodbo okrožnega in višjega sodišča in določi odškodnino 80.000 € z obrestmi, ki jo morajo plačati vse 3 ustanove: Nadškofija Maribor, Škofija Celje in Župnija Artiče (Ropac 2016).

<p>ANTON KMET</p> <p>Kraja službovanja: Župniji Brezno in Remšnik na Koroškem, nadškofija Maribor.</p> <p>Ob prijettu star 35 let.</p>	<p>2 spolni zlorabi deklic, med letoma 2006 in 2007.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Maja 2007 policijsko pridržanje; po zaslišanju ga preiskovalna sodnica izpusti (Čebokli 2013 b). - 2010 prva obsodba: na 10 mesecev (A. S. 2012). - 2011 ga mariborsko višje sodišče obsodi na 9-mesečno zaporno kazen v zaporih Maribor zaradi spolne zlorabe dveh deklic.
<p>VLADO PEČNIK</p> <p>Vodja Škofijsko duhovno-izobraževalnega in počitniškega doma Oaza mira, Ljubelj.</p> <p>Umre v starosti 59 let tik preden policija proti njemu vloži kazensko ovadbo (Petrovič 2011).</p>	<p>Osumljen spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Osumljen okoli leta 2009. - Preiskuje ga policija. - RKC ga zgolj premesti. - Na svojo željo začne voditi počitniški dom v Karavankah. - Spomladi 2011 po preiskavi RKC nadškof zahteva, da opusti vodenje doma in se odpove delu z mladimi. - Decembra 2011 ga kriminalisti najdejo v snegu v bližini počitniškega doma, smrt zaradi podhladitve.
<p>FRANC KLOPČIČ</p> <p>Kraj službovanja: Preska pri Medvodah (14 let službovanja).</p> <p>Od obtožbe ne opravlja duhovniškega poklica. Umakne se v samostan v Stični.</p> <p>Starost ob obtožbi: 48 let.</p>	<p>Obtožba ga bremeni spolne zlorabe 8-letne deklice med veroukom in spolnih odnosov z deklico (Stojilkovič 2014). Kraj dogodka: soba v župnišču.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Maja 2012 primer obravnavajo kriminalisti; dejanje naj bi storil leta 2004. - 5. 9. 2014 obtožnica za spolno zlorabo; obtoženec zanika; odvetnik Jože Hribernik. - Ima 15-letno hčer. - Januarja 2016 začetek sojenja, obtoženec obtožbe zanika (Ropac 2016).

Ljudje, ki so bili sami spolno zlorabljeni, imajo več možnosti, da bodo kot odrasli sami zlorabljali šibkejšo od sebe, in pri tem se kaže transgeneracijsko ponavljanje nasilnega dejanja zlorabe (Caruth 1995, Scharff, Tsigounis 2003). Preučevalci spolnih zlorab med irskimi duhovniki so praviloma potrdili zvezo med spolno zlorabo v otroštvu in poznejšim nagnjenjem do spolnega nasilja do otrok (O’Gorman 2009, Rigert 2010).

Ob tem se je treba kritično ustaviti pri vzročno-posledični povezavi med spolnimi zlorabami in celibatom. Trditev, da so spolne zlorabe posledica celibata, navaja na opravičevanje, češ če bi duhovniki imeli »normalno spolno življenje«, se zlorabe ne bi dogajale. Krivca za zlorabo se tako potisne stran od posameznikov, v samo institucijo ali religiozni sistem. Osebo se s tem vsaj delno razreši krivde, patološko dejanje pa pojasni s »patološkimi okoliščinami«. Podobno so se nekdaj opravičevale spolne zlorabe v družini, češ da gre za zakonske može, ki smejo biti nasilni, če jim njihove žene odrekajo spolnost. Takšna razlaga ženske in zakonske žene konstruira kot branik pred spolnimi zlorabami in jim pripiše soodgovornost za zlorabe.

Veliko verjetneje je, da so spolne zlorabe med duhovniki povezane z odnosom do otrok in žensk, ki ga določa katoliški nauk (Ranke-Heineman 1992, 2012, Trampuš 2012). Ta zgodovinsko temelji na avtoritarnem odnosu odraslega do otroka. Danes veljavni *Katekizem katoliške Cerkve* (1992) zahteva otrokovo »hvaležnost« in »pokorščino»⁷, še več, dokler otrok živi na domu

⁷ Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje pojem »pokoren« z »nekom, ki se podreja oblasti, gospostvu nekoga«. SSKJ, 2000, Ljubljana.

staršev, mora »ubogati vsako zahtevo staršev, ki izhaja iz skrbi staršev za njegov blagor ali za blagor družine« (*ibid.*: št. 2214-2220). Kako odrasli ustvari »pokornega« otroka, osebo, ki si jo podvrže in jo obvlada, je izčrpno opisano v dolgi zgodovini nasilja nad otroki: z discipliniranjem in kaznovanjem, tepežem, pogledom, molkom in osamitvijo. To dokazujejo tudi izkušnje otrok v katoliških internatih po vsem svetu⁸.

V Sloveniji so ljudje med letoma 2009 in 2012 ob razpravah o družinskem zakoniku nasprotovali ničelni toleranci do nasilja otrok, ki naj bi bila zapisana v zakonu, tu in tam pa nekateri strokovnjaki javno utemeljujejo pomen tepeža pri vzgoji otrok. Otrok je odraslemu podrejen, ta pa nadzoruje tudi otrokovo spolnost (na primer prepoved masturbacije). Čeprav novejši katoliški nauk omenja »krvoskrunstvo« (mišljeni so incest in spolne zlorabe nad otroki), je očitno, da ne vidi tesne povezave med spolnimi zlorabami in zapovedano »pokornostjo« otroka v odnosu do odraslega. Še več, zamolči travmatični učinek spolne zlorabe na otroka, njegovo otroštvo in poznejše življenje (incest »skvari družinske odnose«; spolne zlorabe prizadenejo »fizično in moralno integriteto mladih«; *Katekizem katoliške Cerkve* 1992: št. 2388, 2389).

Od ideje o otrokovi pokornosti odraslemu do spolne zlorabe ni daleč, saj že sam koncept pokoritve šibkejšega močnejšemu vsebuje telesno podreditev. Zato nekateri odrasli razumejo nadvlado nad otrokom tudi kot pravico do uporabe otroške spolnosti za svoj spolni užitek, uživajo v nadzorovanju šibkejšega, izsiljujejo in ustvarjajo občutke krivde in odgovornosti pri žrtvi, manipulirajo z otrokom, ki ne razume odraslih dejanj in ne more doumeti položaja, v katerega ga potiskajo. Takšno pokornost pa je mogoče doseči le pod pogojem, da otrok molči, saj s tem zlorablja oča dejanja ostanejo skrita. Tradicionalna avtoritarna katoliška vzgoja, ki temelji na doktrinarnih osnovah poslušnosti, krivde, molka, tako že v svojem jedru ustvarja pogoje za spolne zlorabe otrok, predvsem otrok ženskega spola, saj so ženske moškimi zgodovinsko in doktrinarno podrejene kot šibkejšee in manjvredne.

Celibat je pomemben zato, ker pri ljudeh oblikuje predstavo, da gre pri duhovnikih za brezspolna bitja, zato spolne zlorabe še toliko manj pričakujejo in jih posledično niso zmožni prepoznati in o njih spregovoriti. Duhovnik je človek, ki ga je Kristus »osebno poklical in mu podelil poslanstvo« (*Katekizem katoliške Cerkve* 1992: št. 878, 879), zato brezpogojnega zaupanja v duhovnike, ki je celo večje in bolj samoumevno kot je zaupanje in »poslušnost« do staršev, ni težko privzgojiti. Da je nejasnost še večja, se duhovnike označuje kot ude Cerkve in ude Kristusovega telesa obenem, ker pa je Cerkev doktrinarno Kristusova nevesta, so tudi duhovniki poročeni s Kristusom in spet vsi povezani z vsemi in med seboj, saj se kot ude enega telesa označuje tudi verujoče in posledično tudi otroke (*ibid.*: št. 790–796). Duhovniki torej ne zlorablajo zato, ker morajo živeti v celibatu, temveč celibat ščiti tiste, ki so nasilneži, pred razkritjem.

Izogibanje odgovornosti: med cerkveno in civilno zakonodajo

Eden od odzivov katoliške cerkve na spolne zlorabe duhovnikov v Nemčiji, ZDA, na Irskem in tudi v Sloveniji je bil, da gre za »širši družben problem«, ki zahteva javno razpravo o občih moralih družbe. Odgovornost za spolne zlorabe se je nprtilo občim liberalizaciji življenja, vse bolj sekularizirani družbi, v kateri propadajo tradicionalne vrednote. Katoliški moralni teolog Štuhec je o spolnih zlorabah dejal (T. V., B. T. 2009):

To ni problem samo nekaterih cerkva in njihovih duhovnikov, ampak je to problem, ki je globalne narave, ker smo vsi ljudje spolna bitja in ker je na področju spolnosti vedno mogoče, da se dogajajo zlorabe.

Takšno razmišljanje premešča problem s cerkve kot institucije v »abstraktno družbo« in njeno moralo, ki je postala projekcijsko platno za zlorabe znotraj cerkve. Nasilni duhovniki naj bi bili potemtakem žrtve vse bolj nemoralne družbe. Odgovornost se tako odvrne od tradicio-

⁸ Prim. Barton 2005, Lanz 2015, Gangloff 2015, Heimkinderforum 2016, Schiltsky 2016.

nalno patriarhalne in avtoritarne cerkvene organizacije, ki ima dolgo zgodovino nasilja nad otroki, v kateri so imele pomembno vlogo tudi ženske: spomnimo se samo sester magdalenk; pošiljanje otrok samskih mater iz Anglije v katoliške internate v Avstralijo, da so bili izpostavljeni vojaškemu delovnemu režimu in nasilju⁹; nasilnega odvzemanja otrok samskim materam ob porodu in dajanje otrok v posvojitev v »prave/moralne družine«,¹⁰ ipd.

V Sloveniji se pri obravnavi kazenskih dejanj spolnih zlorab duhovnikov upošteva zakonodaja, ki jo je na tem področju leta 2001 sprejel Sveti sedež (Čebokli 2013 b). To v praksi pomeni, da v primeru suma spolne zlorabe krajevni škof ali redovni predstojnik izvede preiskavo, ne da bi obvestil policijo, kot to sicer določa slovenska zakonodaja. Zakon o preprečevanju nasilja v družini (2008) določa dolžnosti ravnanja in prijave. Dolžnost ravnanja (5. člen) določa, da morajo organizacije izvesti vse potrebne postopke in ukrepe za zaščito žrtve, in da imajo v primeru, ko so žrtve otroci, ti prednost pred koristmi in pravicami drugih udeležencev v postopku. To pomeni, da bi cerkev morala izvesti postopke pri vsakem duhovniku, pri katerem se je pojavil sum zlorabe. Dolžnost prijave (6. člen) pa določa, da so organi, organizacije in nevladne organizacije, pa tudi posamezniki, strokovni delavci, osebje v vzgojno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih ustanovah, ki izvedo za okoliščine, iz katerih bi bilo mogoče sklepati, da je otrok žrtev nasilja, dolžni takoj obvestiti centre za socialno delo, policijo ali tožilstvo. Še več, dolžnost prijave je pomembnejša od določbe o varovanju poklicne skrivnosti.

Namesto tega RKC duhovnikom naroča, da v primeru potrjenega suma zlorabe o dogajanju obvesti Sveti sedež. Ta odloči, ali se bo preiskovalni in kazenski postopek nadaljeval v Rimu ali v domači škofiji oziroma redovni skupnosti (Čebokli 2013 b). Ob potrjenem sumu mora škof duhovnika iz preventivnih razlogov umakniti iz okolja, kjer bi bil lahko nevaren otrokom ali drugim potencialnim žrtvam. Če se pokaže, da je duhovnik kriv za dejanje spolnega nasilja, ne sme več trajno delovati v župniji oziroma tam, kjer bi lahko prišel v stik z otroki. Skrajni ukrep pa je, da se duhovnika odslovi iz duhovniškega stanu, kar potrdi Svet sedež (*ibid.*).

Nekateri raziskovalci, predvsem pa tudi pravniki, že vse od leta 2001, ko je bil podpisan konkordat, sporazum med Slovenijo in Vatikanom o pravnih vprašanjih, ki pravno-formalno potrjuje odnose med cerkvijo, kanonskim pravom in pravnim redom Slovenije, menijo, da konkordat omogoča kršenje suverenosti slovenske države, saj cerkvi priznava izvetost iz slovenske pravne ureditve. Drugi nasprotno menijo, da Cerkev kljub sporazumu upošteva pravni red države Slovenije, in da nevarnosti kršitev ni (NN 2011). Na področju nasilja nad otroki naletimo torej na vprašanje, ali institucija cerkve zares spoštuje pravni red države Slovenije, ali pa se na tem področju srečamo z resničnim neskladjem dveh pravnih ureditev?

Pregled primerov ravnanja cerkve pri sumih in potrjenem spolnem nasilju je pokazal dve neskladji. Prvič, neprijavljanje suma zlorab škofov in duhovnikov policiji in tožilstvu. V primeru duhovnika Kmeta mariborska nadškofija ni ukrepala kljub policijskim in sodnim postopkom; Pečnika so zgolj premestili; Žnidariča ščitili; ko so leta 2006 novinarji v Misijonskem središču Slovenije poizvedovali o tem, ali je RKC poskušala preprečiti pobeg duhovnika Frantarja, so jim povedali, da je na Malavi odšel na povabilo tamkajšnjega misijonarja Stanka Rozmana, ki je s Frantarjevim delom »izredno zadovoljen«; (prim. Pirc 2006 b). In drugič, spolne zlorabe znotraj cerkve niso bile pravno-formalno obravnavane kot kriminalno dejanje, temveč so se urejale »med cerkvijo in starši«. Govori se o tako imenovanem »reševanju spolnih zlorab znotraj cerkve« (Čebokli 2013 b), saj velja cerkveno navodilo, da naj sum spolnih zlorab prijavljajo žrtve same ali njihove družine, ter da se mora zlorabo obravnavati »interno«¹¹. Društvo za zaščito ustave in žrtv cerkve ocenjuje, da se okoli 20 odstotkov zlorab »reši« kar znotraj cerkve (*ibid.*).

⁹ Prim. slavno delo socialne delavke Margaret Humpreys *Empty Cradles* iz leta 1994, na podlagi katerega je bil leta 2010 narejen odmevni film Jima Loacha *Oranges and Sunshine*.

¹⁰ Prim. Zaviršek 2012.

¹¹ B. V. (2016), Katoliška cerkev škofom: Ni vaša dolžnost prijaviti obtožbe o spolnih zlorabah otrok. 11. februar Vatikan – MMC RTV SLO.

Čeprav gre v navedenih primerih primarno za pravna in ne socialnodelovna vprašanja, pa opisani neskladji neposredno vplivata na razkrivanje zlorab, na odločitev žrtev, da spregovorijo, na delovanje pravnih strokovnjakov, na obseg pristojnosti socialnega dela, in na preprečevanje nasilja.

Doktrina socialnega dela in metode dela na področju spolnih zlorab

S področjem spolnih zlorab se ukvarjajo socialne in druge strokovne delavke (psihologinje, pedagoginje, pravnice) na centrih za socialno delo, v socialnovarstvenih ustanovah in v nevladnih organizacijah, pa tudi prostovoljke v različnih projektih. Vse strokovnjakinje in prostovoljke pri delu z ljudmi spodbujajo pripovedovanje, pričanje in spominjanje, njihovo delo pa je tudi preventivno, torej usmerjeno k cilju, da se spolna zloraba sploh ne bi zgodila, da bi se število zlorab zmanjšalo in da bi ljudje hitreje in pogosteje spregovorili o preživetem nasilju. Žrtve zlorab potrebujejo odrasle, ki se na proces spolne zlorabe spoznajo, so dovolj močni, da »slišijo« zgodbe o grozi in terorju, in so sposobni postati žive priče preživetega nasilja. Žrtve spolnih zlorab imajo pravico do avtentičnih odraslih, ki so se sposobni vživeti v otroke različnih starosti. Strokovne delavke in prostovoljke, ki so pripuščene k delu z otroki, morajo razumeti pomen kontinuitete in pripadnosti v življenju otrok, so zagovornice in spodbujajo otrokovo okrevanje¹². Povzemimo te ključne teoretske koncepte:

Kaj vključuje na otroka usmerjena perspektiva

- Da odrasli otroka obravnava kot enakovredno človeško bitje s človekovimi pravicami. To pomeni, da ima ničelno toleranco do vsakršnega nasilja nad otrokom (psihično, fizično, spolno), in da otroku verjame.
- Da odrasli otroštvo dojema kot enako pomembno obdobje v človekovem življenjskem poteku kot vsa druga, mladost, odraslost, staranje, starost.
- Da ima odrasli sposobnost samorefleksije in se obenem zna vživeti v otroka;
- Da odrasli razume otrokovo razumevanje sveta in ga je sposoben razložiti glede na različna starostna obdobja.

Zagovorništvo otrok

Zagovorništvo je pristransko delovanje v korist otroka¹³, saj ima ta v odnosu do odraslih in institucij najmanj moči. Zagovornik otroka zagovarja v odnosu do družinskih članov, če se dogaja zloraba v družini, ali pa v odnosu do institucij, kot so šola, socialnovarstvene institucije, zdravstvene, verske, policijske in sodne ustanove. Otrok mora vedeti, da se bo z zagovornikom določeno obdobje svojega življenja neprekinjeno srečeval (vsaj nekaj mesecev, leto ali več let). Zagovorništvo pomeni delovanje po načelih absolutnega spoštovanja otroka, zaupanja, neprekinjenosti in pripadnosti. Zagovorniki in zagovornice pa so osebe, ki nado- meščajo funkcije družine.

Naloge zagovornika in zagovornice:

- Vzpostavitev zaupnega odnosa (negovanje, pričanje, protestiranje, prevajanje, podpiranje).
- Etnografsko razumevanje situacije (razumevanje okoliščin, v katerih otrok živi; razumevanje tistih, ki so preživeli zlorabe).
- Podpora družinskim članom, ki ne zlorablajo, in ocena potreb (ekonomske, odnosne, socialne potrebe).
- Vzpostavitev mreže odraslih, ki ne zlorablajo, in ki naj otroka podprejo.

¹² Več v: Bass, Davis 1998.

¹³ Več v: Zaviršek 2008.

- Ocena ukrepanja (kaj otrok potrebuje, koga, koliko).
- Zagotavljanje neprekinjenosti in pripadnosti v življenju otroka (otroka ne izpostavljajo nenadnim premestitvam v tuja okolja, k tujim odraslim; ne ločujejo bratov in sester; ne izpostavljajo otroka odločitvi, da se izreka, pri katerem odraslem želi živeti v primeru ločitve, saj čuti pripadnost do vseh odraslih, ki ne zlorablajo.).

Odpornost

Odpornost je človekova sposobnost, da se prilagaja na določeno količino stresa in travme. Odporni otroci so tisti, za katere presodimo, da jim gre bolje, kot bi to pričakovali glede na težke okoliščine, v katerih živijo. Odpornost ni naravna značilnost posameznika, temveč je pridobljena sposobnost, ki jo je potrebno spodbujati in negovati, da jo človek ohrani.

Neprekinjenost in pripadnost

Gilligan (2006) poudarja, da otrok in mlada oseba potrebujeta neprekinjenost in stabilnost, vendar pa ti načeli ne smejo voditi zgolj v pravno-administrativne ukrepe, kot so na primer dolga namestitve v rejniško družino ali zavod; namestitev otroka brez spremstva v krizni center, itd. Neprekinjenost in stabilnost moramo presojati v njihovih čustvenih in kulturnih razsežnostih, ki zahtevajo:

- a.) upoštevanje otrokovega lastnega občutka pripadnosti (kam pripada po lastni oceni, kdo mu je pomemben, kje bi želel živeti);
- b.) kulturna povezanost, ki upošteva otrokovo kulturno ozadje (recimo romski otrok, begunski otrok, slaba praksa centra za socialno delo, ki v primeru nasilja romskega otroka namesti v družino daleč od doma);
- c.) upoštevanje socialne povezave med otrokovo izvorno/biološko ali socialno mrežo in prostorom namestitve ali obravnave (nedopustno ločevanje bratov in sester v posameznih postopkih dela z otroki, kot recimo v primeru, ko ima otrok prostovoljko, ki naj »zapiše otrokov glas« v primeru ločitve staršev; ločevanje bratov in sester v socialnovarstvenih namestitvah, kot so rejniške družine; ločevanje otrok brez spremstva, ki se med seboj poznajo).

Socialno delo na področju spolnih zlorab mora upoštevati najsplošnejše metode dela na tem področju, v primeru spolnih zlorab duhovnikov pa potrebujejo strokovne delavke še nekatera specifična znanja. Osnovne metode dela na področju preprečevanja spolnih zlorab ali pri delu z žrtvami so:

- zavedanje in sporočanje, da ima vsak otrok pravico do lastnega telesa, in da ima vsak otrok otroško spolnost, ki je del osebne identitete odraščajočega človeka;
- strokovna delavka otroku in mlademu sporoča, da ima pravico reči ne, če mu dotik odraslega ni všeč;
- strokovna delavka odkrito govori o spolnih zlorabah otrok – to je oblika preventivnega dela v skupnosti;
- strokovna delavka jasno sporoča, da mora otrok in odraščajoči mladi nemudoma sporočiti odraslemu, ki mu zaupa, če je doživel »slab dotik« (primerno je govoriti o »dobrih« in »slabih« dotikih);
- strokovna delavka ima v svoji pisarni publikacije za otroke, ki ozaveščajo o spolni zlorabi (leta 2013 je MDDSZ skupaj z Svetom Evrope izdalo brezplačno knjižico »Kiko in roka«, ki je koristna pri takem učenju);¹⁴
- strokovna delavka krepí otrokovo samozavest s tem, da mu sporoča, da je sposoben, vreden, pameten, in da mu verjame;

¹⁴ Gl. spletno stran: www.underwearrule.org.

- strokovna delavka se zaveda, da v patriarhalni družbi deklice doživljajo več spolnega nasilja kot dečki, in da je treba deklice zato še bolj ozavestiti, da se postavijo zase in poiščejo pomoč odraslega;
- strokovna delavka je še posebej pri deklicah pozorna na znamenja spolnih zlorab;
- strokovna delavka ne zanemari suma in znakov spolne zlorabe pri dečkih in deklicah;
- strokovna delavka se nauči uporabljati otrokom primerne besede, da otroka ne prestraši in da jo otrok razume;
- strokovne delavke ne zgrabi panika in v strokovnem timu premisli, kako razkriti zlorabo in kako pomagati otroku;
- strokovna delavka otroku, mlademu, odraslemu nameni popolno pozornost;
- sporoča, da otroku verjame, da je kompetenten, da »ni neumen« in ni kriv;
- sporoča, da ni prav, kar se je zgodilo, in da za zlorabo otrok ni odgovoren, temveč zgolj odrasli;
- sporoča odraščajočemu mlademu ali odrasli osebi, da ni kriva, in da se nasilneža ni mogla ubraniti;
- sporoča, da je s tem, ko poslušša zgodbo, strokovna delavka »živa priča«;
- sporoča, da lahko oseba strokovni delavki povsem zaupa (ker velja dolžnost prijave suma nasilja, mora strokovna delavka sum nasilja otroka takoj prijaviti; pri odrasli osebi pa strokovna delavka upošteva željo odraslega, če niso ogroženi otroci);
- sporoča, da je okrevanje proces, v katerem oseba doživlja različna stanja in občutke: šok, zaničanje, racionalizacijo, jezo, krivdo, žalost in žalovanje (krog okrevanja), in da je okrevanje mogoče;
- strokovna delavka išče osebe, ki bi žrtev spremljale med okrevanjem (ustvarja krog podpore okrog žrtve) kot temeljno načelo zagovornišтва;
- strokovna delavka plete mrežo podpore okoli preživelega in išče odrasle, ki ne zlorablajo, med najbližjimi osebami, ki jih žrtev dobro pozna;
- strokovna delavka jasno sporoča, da za okrevanje ni potrebno, da žrtev storilcu odpusti, in da ima človek pravico, da nikoli ne odpusti zla, ki mu ga je storila druga oseba;
- če gre za otroka, mlajšega od 15 let, naj se strokovne delavke in prostovoljke osredotočijo na otrokove talente in naj čim prej ugotovijo, kaj so otrokovi hobiji, sposobnosti, interesi in želje, in mu omogočijo, da jih razvija;
- namesto mučnega in pogosto neučinkovitega »pogovarjanja« naj strokovne delavke in prostovoljke spodbujajo otroka in mladega, pa tudi skrbnike, ki ne zlorablajo (starše, sorodnike, sosede, prijatelje itd.), da z aktivnostmi, kot so šport, igranje, tekmovanje in vse, kar ima otrok rad, spodbujajo otrokovo samozavest, občutek sposobnosti, vrednosti, samozaupanja in odpornosti;
- strokovne delavke in prostovoljke naj iščejo otroku podporne osebe tudi zunaj sorodstvenih mrež, in se ne prepustijo familialistični ideologiji, ki poudarja biološke vezi pred vsemi drugimi, v škodo otroka;
- otroka in mladega strokovne delavke ne smejo izločiti iz znanega okolja in morajo narediti vse, da bo imel otrok občutek kontinuitete in pripadnosti;
- strokovne delavke morajo razširjati funkcije družine tako, da spodbujajo, organizirajo in mentorirajo odgovorne odrasle, ki so pripravljeni podpreti otroka v daljšem obdobju (prostovoljke v skupnosti in različnih projektih; zastopniki otrok; skrbniki in skrbnice, zagovornice in zagovorniki ipd.);
- za strokovne delavke ni dovolj, da otroka zgolj namestijo v na prvi pogled varno okolje (rejniško družino, zavod, stanovanjsko skupino, krizni center), temveč mu morajo zagotoviti, da ostane povezan z njemu znanim in varnim okoljem, da čim prej odide iz socialnovarstvene namestitve, in da ima v vseh namestitvah zaupno osebo, ki je pozorna na morebitne zlorabe in kršitve najboljšega interesa otroka;
- ni si dovolj prizadevati zgolj za kratkoročni cilj (namestitev otroka), temveč je treba upoštevati teorijo življenjskega poteka (kaj bo z otrokom čez pet, deset ali petnajst let), treba je narediti daljši načrt podpore za otroka (Alber, Drotbohm 2015);

- otrok, ki so bili zlorabljeni in imajo brate in sestre, se med seboj nikoli ne ločuje;
- strokovna delavka ali prostovoljka otroku ali mlademu pomaga poiskati stalno psihoterapevtsko pomoč;
- strokovna delavka ali prostovoljka otroku ali mlademu pomaga poiskati terapevtsko skupino ali skupino za samopomoč, v kateri so osebe z podobnimi izkušnjami zlorab in podobne starosti;
- tudi starši, katerih otroci so bili spolno zlorabljeni in ki otrokom verjamejo, se počutijo viktimizirane, zato jih obravnavamo kot sekundarne žrtve in jim zagotavljamo pomoč.

Ko gre za spolno zlorabo s strani duhovnika, mora socialna delavka upoštevati posebne okoliščine, ki so povezane s skritostjo spolnih zlorab v cerkvi, zanikanjem v primeru suma, velikim sramom viktimizirane osebe in njenih svojcev, možen konflikt med cerkvenim in državnim pravom, in torej težavnejšim razkrivanjem spolnih zlorab. Za socialne delavke je pomembno, da razumejo in upoštevajo naslednje posebnosti:

- v primeru razkritja spolne zlorabe odrasli otroku praviloma ne verjamejo, saj se predstava o duhovniku, ki zlorablja, ne ujema s kulturno predstavo o duhovniku, ki jo posreduje cerkvena predstava (duhovnik kot nespolno bitje);
- spolne zlorabe duhovnikov so pogosto bolj skrite tudi zato, ker se med starši otrok in duhovniki vzpostavi zaupna vez, in je duhovnik predvsem materam zaupnik za različne težave;
- včasih se vzpostavi zaupna vez med odraščajočo osebo in duhovnikom in se zloraba dogaja pod krinko pomoči in reševanja osebnostnih problemov mladega;
- matere so z duhovnikom včasih tudi v spolnem razmerju, zato ne vidijo zlorabe svojih otrok. Rigert (2010: 35) opisuje primer ženske, ki jo je v sedemdesetih letih 20. stoletja irski duhovnik zlorabil, ko je bila deklica, in sicer na njenem domu, kamor je prihajal, ker je imel razmerje z njeno materjo;
- vse žrtve doživljajo občutke sramu in krivde, zato praviloma ne spregovorijo o zlorabah;
- tudi starše je sram, da se je zgodila spolna zloraba, ker ta meče slabo luč nanje, zato o njej molčijo in se v primeru suma spolne zlorabe ali celo ugotovljene zlorabe o poravnavi neformalno dogovorijo s cerkvenimi uslužbenci;
- starši se počutijo krive, da se je zgodila spolna zloraba, zato jo poskušajo prikriti in spolne zlorabe ne prijavijo;
- žrtve zlorab pogosto tudi takrat, ko že odrastejo, poskušajo starše zaščititi pred spoznanjem resnice, zato jim spolno zlorabo zamolčijo in jo pogosto razkrijejo šele, ko so starši že pokojni.

Pomen spominjanj in pripovedovanj

Ko preživele žrtve spolne zlorabe v otroštvu odrastejo, si večkrat upajo spominjati in pripovedovati, saj niso več nemočni otroci, ki jih nihče ne sliši. A večina zaradi kulturnega okolja, ki spolno zlorabo raje spregleda ali pa je do nje zelo strpna, pa tudi zaradi dolgih sodnih postopkov, ki žrtve pogosto znova viktimizirajo, opustijo vsakršno misel na prijavo zlorab. A ko so zgodbe enkrat izpovedane, postanejo del okrevanja, saj pripovedovanje nekemu, ki posluša in je priča povedanemu, protestira nad zlorabo in podpira žrtev, krepi okrevanje in odpornost preživelega. Pripovedovanje ni namenjeno zgolj osebi, ki je preživela, temveč vsem žrtvam in preživelim, ki še niso spregovorile. Zapisane zgodbe mnoge ljudi opogumijo, da spregovorijo tudi same. Zato imajo zgodbe o preživetih spolnih zlorabah veliko moč.

Zgodba Ane pripoveduje o duhovniku iz večjega kraja v Sloveniji, ki je deklico, ki je k njemu prihajala po naklonjenost in knjige, spolno zlorabljal daljši čas, dokler je ni tudi spolno napadel in nato zavrge. O njeni zgodbi je Rutar (2015: 29) zapisal:

Anina pripoved je poročilo iz pekla. Obenem je pripoved o tem, kako se izvleči iz njega, kako pozabiti, kako vzpostaviti razdaljo, kako začeti verjeti vase, v to, da ni kriva za zlo, zaradi katerega je trpela, da se kljub vsemu lahko svobodna odloča, kako bo živela. Ljudje, ki so

kot otroci preživeli spolne zlorabe, se pogosto vse življenje počutijo krive za to, kar se jim je zgodilo in kar so jim storili odrasli. Ana pripoveduje o svoji krivdi in samoobtoževanju.

Ali je bilo prav tudi to, da sem bila pripravljena potrpeti njegovo božanje in poljubljanje, njegovo pozornost zavoljo nekaj knjig, ki sem jih dobila v zameno? Zato pravim, da sem kriva. Ker sem tja hodila tako dolgo, da je moralo priti do tega. Rekel je, da grem z njim. V svoji neumnosti nisem niti pomislila na to, kar se je potem zgodilo. Bila sem neumen otrok. Nisem znala predvideti stvari, ki bi morale biti tako jasne. Tega nisem znala niti kasneje, ko je oče očitno stopil za mano zato, da me brčne. Pa sploh nisem tega dojela. Šla sem z njim v prvo nadstropje, kjer so imeli duhovniki svoje prostore, da so se umaknili. Temna sobica, polna rož, s kavčem v kotu, mizo na sredini. Ni me povabil, da se usedem na kolena, kot je to storil po navadi, ni me ničesar vprašal, ni govoril z mano kot prej spodaj. Samo prijel me je, mi slekel hlače. Dvignil me je na mizo in rekel, naj mižim. Mižala sem, vse dokler ni bila bolečina tako huda, da so se oči morale odpreti. Posilil me je popolnoma brez besed. Ko je končal, se je oblekel, jaz pa se nisem upala niti premakniti. Postavil me je na tla, me oblekel. Vendar mi je s tem vzel čisto vse. Od takrat nikdar več nisem imela vstopa v sobo s knjigami. Ni me več poznal. (Ibid.: 99.) Ko me je duhovnik posilil in je bilo vse, kar sem se spomnila, to, da mi je kri tekla in da sem si v hlače tlačila liste od dreves, da sem se zaščitila, in ko si nisem upala na stranišče, ker me je vse tako peklo in sem čakala tako dolgo, da nisem mogla več zdržati, ker mi je bilo slabo, ker nisem mogla gledati od tega, ker me je tako močno tiščalo, ker nisem vedela, kaj je hujše, to, da me tako močno tišči, ali to, da me bo peklo, če bom šla. Takrat nisem razmišljala o tem, da ne bom nikoli več od tam dobila kakšne knjige. Vem pa, da sem zajebala. Dala bi vse na svetu, da bi lahko zavrtela čas nazaj. Samo malo. Toliko, da se posilstvo ne bi zgodilo. Da ne bi šla z njim v tisto sobo. (Ibid.: 11.)

Če bi kot enajstletna deklita poskušala doma povedati o duhovnikovih zlorabah in posilstvu, bi jo najverjetneje obtožili, da si izmišljuje, da je poredna in hudobna. Velika verjetnost obtoževanja žrtve je takrat, ko tudi starši zahajajo k istemu duhovniku v isto župnišče, na pogovore, spoved in odvezo. Zato Ana ni nikomur povedala in je pogum za to pridobila šele kot odrasla ženska.

Tudi otrokom, ki jih je zlorabljal duhovnik Jošt, in njihovim pričam starši niso verjeli, še več, ko je ravnateljica osnovne šole Artiče obvestila policijo, so se starši postavili na duhovnikovo stran, nekateri pa so trdili, da so si otroci zgodbe izmislili. Ravnateljica Vesna Bogovič je pripovedovala, da je tematika spolne zlorabe spodbudila otroke, da so začeli pripovedovati (Hahonina 2006):

Zgodil se je pravi bum, nastop je otroke spodbudil, da so povedali, da se je to dogajalo njim, ali da so videli, kako so se stvari dogajale drugim. Nekateri staršem niso povedali, nekateri pa so rekli, da jim starši niso verjeli. En fant je celo pripomnil – kdo nam bo pomagal, če nam že starši ne verjamejo?

Jeza nad tem, da otrokom in mladim odrasli ne verjamejo, pa je opisala tudi študentka socialnega dela, ki je svoje spomine, o katerih je pripovedovala na enem od predavanj, strnila v zapis:

K verouku sem hodila v eno od ljubljanskih župnij, duhovne vaje – priprava na birmo v letu 2001 – pa so potekale v župnišču v Srednji vasi pri Bohinju. Zadnji večer je pater, ki jih je vodil, prišel na redni večerni obhod po sobah (dečki in deklice, stari večinoma 13 let, smo bili ločeni po sobah). Ta večer je prišel kakih petnajst minut prej, preden je bilo zapovedano spanje, običajno je prišel točno ob uri. V sobi, kjer nas je spalo kak ducat, ni bilo kaj dosti zasebnosti, zato smo se preoblačile v temi. Potrkal je na vrata, me pa smo v paniki zakričale, naj nikar ne vstopa, saj se ravno preoblačimo. Našega opozorila ni upošteval in je vstopil v našo sobo. Ko je vstopil, je Tjaša, najpogumnejša med nami, zelo jasno rekla: "Ivan, ne prižigaj luči, ravno se preoblačimo, zato je tema v sobi. Stopi ven in počakaj!" Tudi tega ni upošteval in je prižgal luč. Me smo se v sramu poskrile v postelje in se pokrile s svojimi spalnimi vrečami. Z velikim truščem in ob zelo glasnem kričanju smo ga pregnale iz sobe. Najverjetneje dogodek za nobeno od nas ni bil zares travmatičen, saj nas je bilo veliko in nam je uspelo, da smo duhovnika pregnale iz sobe. Tisti večer smo se pozno v noč pogovarjale o njegovi predrznosti. Večina nas je bila izredno jeznih, da si je drznil vstopiti v našo intimo,

zato smo se tudi odločile, da o tem dogodku povemo doma in kasneje v cerkvi. Ni se nam zdelo pravično, da lahko nekdo (ki je povrh še pater) kar tako krši pravila zasebnosti. Zares travmatično za večino od nas pa je bilo, da nam ni nihče verjel. To me še vedno jezi. Vse smo doma doživele podobne odzive: "Daj no daj, nikar ne pretiravaj, pater je pač po nesreči stopil v vašo sobo ravno v trenutku, ko ste se preoblačile. Gotovo ni slišal vašega opozorila ali pa ga ni razumel, ker ste vse kričale. Tega noben pater ne bi storil nalašč. Res ne rabiš biti užaljena zaradi vsake malenkosti! Čeprav doma nismo dobile podpore, smo se odločile, da o dogodku povemo še drugim duhovnikom v župniji, vendar smo tudi tam doživele enak odziv, da pater tega gotovo ni storil nalašč ali pa da pretiravamo. Mislim, da je bil to en izmed prvih trenutkov, ko smo se zavedle, kaj pomeni biti ženska v naši družbi. Sporočilo, ki smo ga dobile kot odraščajoče ženske je bilo, da so naša telesa vedno na voljo moškemu pogledu. In da od družbe (staršev, cerkve) ne bomo dobile podpore pri boju za pravico do odločanja o lastnem telesu. Sedaj ko se oziram nazaj, to gotovo ni bila »slaba lekcija«, saj me je že zgodaj naučila, da ni veliko varnih prostorov. In da cerkev zagotovo ni eden izmed njih. (Originalni zapis posredovan avtorici članka 5. 4. 2016.)

Pričakuje se, da bodo strokovne delavke verjele in ne bodo zanikale tistega, kar vidijo in slišijo, da bodo torej postale del rešitve in ne del problema.

Sklep

Ker spolni zlorabi, kot smo pokazali v članku, pot tlakujeta že sama zahteva po pokornosti in ubogljivosti otrok v odnosu do odraslih, in kulturno in religiozno-doktrinarno utrjena podoba brezspolnega, za božje poslanstvo posebej izbranega človeka, se morata teorija in praksa socialnega dela dosledno usmerjati k spoštovanju človekovih pravic otrok. Namesto pokornosti in ubogljivosti mora socialno delo spodbujati avtonomijo otrok (predvsem deklic) in v praksi socialnega dela upoštevati, da se spolne neenakosti kulturno konstruirajo že od rojstva. Emancipirani, ozaveščeni in močni otroci, zlasti deklice, so eden od pogojev za zmanjšanje števila spolnih zlorab in torej pomenijo prekinitev transgeneracijskih ponavljanj nasilja in viktimizacije.

Strokovne delavke v socialnem varstvu in prostovoljke se morajo poglobljeno ukvarjati z razkrivanjem zlorab in spremljati žrtve v procesu okrevanja, da bomo posledice travme manjše. Takšno delo zahteva razumevanje dinamike spolnih zlorab in procesov, ki spremljajo spolna dejanja, kot so obvladovanje, nadzorovanje, ustrahovanje in podrejanje odvisne osebe. Ne zgolj spolnost sama, temveč dinamika odvisnega odnosa, v katerem eden nadzoruje, drugi pa je prisiljen v podrejenost, ker je šibek, ima manj informacij, manj avtonomije, se mu manj verjame ali ne zna in nima komu povedati, je sestavni del zlorabljanja.

Spolne zlorabe se lahko dogajajo tako dolgo zato, ker so jih storilci sistematično načrtovali, izbirali kraje, kjer ni bilo očividcev, otroke ustrahovali s pomočjo vere v nadnaravne pojave in zaradi odraslih, ki zaradi različnih osebnih in strukturnih družbenih razlogov nasilje akomodirajo ali celo omogočajo ali so v situaciji spolnega nasilja nad otrokom kodependentni. Posebno poglavje o ravnanju socialnega dela v primerih, ko otroke spolno zlorabijo duhovniki, pa je tudi kontroverzna pravna situacija, ki jo povzroča kolizija med cerkvenim in državnim pravom: vsekakor mora socialna delavka brez pomislekov zaznana dejanja in sume prijaviti pristojnim organom. Skrb za preživelo žrtev zahteva kompleksno strokovno znanje.

Viri

- A. S. (2010), Zaradi spolnih zlorab tožba zoper slovensko Cerkev, 28. 1. 2010, Maribor - MMC RTV SLO/STA. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/crna-kronika/zaradi-spolnih-zlorab-tozba-zoper-slovensko-cerkev/22231> (30. 4. 2016).
- (2012), Župnik in križniški red morata plačati odškodnino žrtvi zlorabe. 18. 1. 2012, Ljubljana - MMC RTV SLO/STA. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/crna-kronika/zupnik-in-krizniski-red-morata-placati-odskodnino-zrtvi-zlorabe/275015> (30. 4. 2016).

- Alber, E., Drotbohm, H. (2015), *Anthropological perspectives on care*. New York: Palgrave Macmillan.
- B. V. (2016), Katoliška cerkev škofom: Ni vaša dolžnost prijaviti obtožbe o spolnih zlorabah otrok. 11. 2. , Vatikan - MMC RTV SLO. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/svet/katoliska-cerkev-skofom-ni-vasa-dolznost-prijaviti-obtozbe-o-spolnih-zlorabah-otrok/385574> (30. 4. 2016)
- Barton, A. (2005), *Fragile moralities and dangerous sexualities*. Ashgate: Aldershot.
- Bass, E., Davis L. (1998), *Pogum za okrevanje*. Ljubljana: VŠSD, Liberalna akademija.
- Bock, G. (2004), *Zgodovina evropske ženske*. Ljubljana: *Cf**.
- Caruth, C. (1995), *Trauma: explorations in memory*. Baltimore, London: Johns Hopkins University Press.
- Čebokli, A. (2013 a), Žrtvi duhovnika Jošta 80.000 evrov odškodnine. Maribor - MMC RTV SLO/STA. 9.11. 2013. Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/crna-kronika/zrtvi-duhovnika-josta-80-000-evrov-odskodnine/322196> (30. 4. 2016).
- (2013 b), RKC plačuje za pedofilске duhovnike, a ti ostajajo v njegovih vrstah, 4. 5. 2013, Ljubljana - MMC RTV SLO. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/slovenija/rkc-placuje-za-pedofilske-duhovnike-a-ti-ostajajo-v-njegovih-vrstah/307495> (13. 4. 2016).
- Ferns Report (2005), Ministry of Health and Children of the Irish Government. Dostopno na: <http://www.documentcloud.org/documents/243711-2-complete-ferns-report-so-ireland.html> (1. 4. 2016).
- Gangloff, T. (2015), »Freistatt«: Der Vorhof zur Hoelle. WAZ, 23. 6. 2015. Dostopno na: <http://www.derwesten.de/kultur/kino-drama-freistatt-der-vorhof-zur-hoelle-id10811900.html> (25. 5. 2016)
- Gilligan, R. (1999), Enhancing the resilience of children and young people in public care by mentoring their talents and interests. *Child and Family Social Work*, 4: 187–196.
- (2006), Promoting resilience and permanence in child welfare. V: Flynn, R., Dudding, P., Barber, J. (ur.), *Promoting resilience in child welfare*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- (2009), *Promoting resilience: supporting children and young people who are in care, adopted or in need*. London: British Agencies for Adoption and Fostering.
- Glas, A. (2016), Hölle auf Erden. *Süddeutsche Zeitung*, št. 13, 18. jan. 2016, str.3.
- Hahonina, K. (2006), »Prepričani smo, da je vsa zadeva naperjena proti Katoliški cerkvi na Slovenskem.« *Mladina*, 5; 1. 2. 2006. Dostopno na: <http://www.mladina.si/92571/prepricani-smo-da-je-vsa-zadeva-naperjena-proti-katoliski-cerkvi-na-slovenskem/> (30. 4. 2016).
- Hemkinderforum (2016), spletna stran zavodskih otrok. Dostopno na: <http://heimkinder-forum.de/v4x/index.php/Thread/460-Freistatt-Diakonie-Freistatt-Bethel?pageNo=8> (25. 5. 2016).
- Humphreys, M. (1994), *Empty cradle*. London: Transworld.
- Jogan, M. (1986), Ženska, cerkev in družina. Ljubljana: Delavska enotnost.
- (2005), Katoliška cerkev in diskriminacija žensk. *Teorija in praksa*. 42, 4–6/200: 594–605.
- Katekizem katoliške Cerkve* (1992). Dostopno na: <http://www.marija.si/gradivo/kkc/iii-ljubezben-zakoncev/> (25. 5. 2016).
- Lanz, M. (2015), Intervju Wolfgang Rosenkötter, ZDF Arhiv, 246. 6. 2015. Dostopno na: <http://www.zdf.de/ZDF/zdfportal/programdata/e6945324-1cb6-3c02-8b90-3874ee0f4b2d/20451291?generateCanonicalUrl=true> (30. 5. 2016).
- M. N. (2009), Žnidarič le za rešetkami, Frantar in Zavašnik se skrivata. 6. 11. 2009, Ljubljana - MMC RTV SLO/STA. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/crna-kronika/znidaric-le-za-resetkami-frantar-in-zavasnik-se-skrivata/216262> (30. 4. 2016).
- Nimi (2011), Župnika oprostili obtožb. Turistično društvo Polenšak, blog. 17. 2. 2011. Dostopno na: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=blog&op=func&func=print&c_menu=55016 ; (30. 4. 2016).
- NN (2006), Krško: Začetek sojenja župniku. 4. 10. 2006 ,Krško - MMC RTV SLO. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/crna-kronika/krsko-zacetek-sojenja-zupniku/60941> (30. 4. 2016).
- (2007 a), Umrli župnik, osumljen pedofilije. 9. 1. 2007, Krško/Maribor - MMC RTV SLO. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/slovenija/umrl-zupnik-osumljen-pedofilije/65395> (30. 4. 2016).
- (2007 b), Bo vložena tožba zoper Cerkev? 26. 1. 2007, Krško - MMC RTV SLO. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/crna-kronika/bo-vlozena-tozba-zoper-cerkev/66217> (30. 4. 2016).
- (2007 c), Še en župnik osumljen pedofilije . 9. 2. 2007, Maribor - MMC RTV SLO. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/zivalskiotok/prispevek/66797> (30. 4. 2016).

- (2007 d), Zoper župnika že tri enake ovadbe. 30. 3. 2007, Ptuj - MMC RTV SLO. Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/crna-kronika/zoper-zupnika-ze-tri-enake-ovadbe/68948> (30. 4. 2016).
- (2008), Župniku Frantarju zdaj 5 let zapora. 18. 12. 2008, Ljubljana - MMC RTV SLO. Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/crna-kronika/zupniku-frantarju-zdaj-5-let-zapora/95281> (30. 4. 2016).
- (2011), Mineva deset let od podpisa vatikanskega sporazuma. SiolNet, 14. 12. 2011. Dostopno na: <http://siol.net/novice/slovenija/mineva-deset-let-od-podpisa-vatikanskega-sporazuma-99280> (5. 4. 2016).
- (2011), Štefko oproščen spolnega napada. Časnik, 10. 2. 2011. Dostopno na: <http://www.casnik.si/index.php/2011/02/10/duhovnik-stefko-oproscen-spolnega-napada/> (30. 4. 2016).
- O'Gorman, C. (2009), *Beyond belief: abused by his priest, betrayed by his church. The story of the boy who sued the pope*. London: Hodder and Stoughton.
- Petrovčič, P. (2011), Smrt pred ovadbo. *Mladina*, 50; 16. 12. 2011. Dostopno na: <http://www.mladina.si/107637/smrt-pred-ovadbo> (30. 4. 2016).
- Pirc, V. (2006 a), Duhovnik na begu. *Mladina*, 31; 4. 8. 2006. Dostopno na: <http://www.mladina.si/95022/duhovnik-na-begu> (30. 4. 2016).
- (2006 b), Duhovnik iz Malavija v zapor. *Mladina*, 44; 31. 10. 2006.
- Ranke-Heinemann, U. (2012), *Evnuhi za nebeško kraljestvo: katoliška cerkev in spolnost od Jezusa do Benedikta XVI*. Ljubljana: Modrijan.
- (1992), *Katoliška cerkev in spolnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Rigert, J. (2010), *Zlorabe, molk in laži: spolno nasilje v irski katoliški cerkvi*. Mengoš: Ciceron.
- Ropac, I. (2016), Župnik je deklico spolno zlorabljal po verouku. *Delo*, 19. 1. 2016. Str. 2.
- RTV SLO (2016), Vrhovno sodišče: Cerkev je nedvomno odgovorna za duhovnikove spolne zlorabe. Ljubljana - MMC RTV SLO/STA, 19. 1. 2016. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/crna-kronika/vrhovno-sodisce-cerkev-je-nedvomno-odgovorna-za-duhovnikove-spolne-zlorabe/383736> (30. 4. 2016).
- Rutar, D. (2015), *Duhovnikova sobica. Nisem kriva*. Ljubljana: Za-misli.
- Scharff, J. S., Tsigounis, S. A. (2003), *Self hatred in psychoanalysis*. Sussex: Routledge.
- Schiltsky, M. P. (2016), Heimseite.eu, seznam knjig, ki so jih napisale preživele žrtve v katoliških internatih. Dostopno na: <http://www.vehev.org/Buecher%20Betroffener.html> (30. 4. 2016).
- Stojiljkovič, G. (2011), Vesna Škorc: Tudi danes pomislim na samomor, a imam ob sebi ljudi, ki me imajo radi. Siolnet. 27. 5. 2011. Dostopno na: <http://siol.net/siol-plus/vesna-skorc-tudi-danes-pomislim-na-samomor-a-imam-ob-sebi-ljudi-ki-me-imajo-radi-307977> (30. 4. 2016).
- (2014), Duhovnik Franc Klopčič zanika, da bi spolno napadel deklico. SiolNet. 5. 9. 2014. Dostopno na: <http://siol.net/novice/crna-kronika/duhovnik-franc-klopcc-zanika-da-bi-spolno-napadel-deklico-368579> (30. 5. 2016).
- T. K. B. (2011), RKC bo zaradi spolnih zlorab moral plačati 50.000 evrov. 1. 12. 2011, Maribor - MMC RTV SLO/STA. Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/crna-kronika/rkc-bo-zaradi-spolnih-zlorab-moral-placati-50-000-evrov/271887> (30. 4. 2016).
- T. V., B. T. (2009), Štuhec: Zlorabe niso problem samo nekaterih cerkva, 30. 11. 2009, Ljubljana - MMC RTV SLO. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/svet/stuhec-zlorabe-niso-problem-samo-nekaterih-cerква/218106> (30. 4. 2016).
- Trampuš, J. (2012), Dr. Marjan Smrke: »Neiskrenost v spolnosti vodi v hinavščino.« *Mladina*, 35, 31. 8. 2012. Dostopno na: <http://www.mladina.si/115461/dr-marjan-smrke-neiskrenost-v-spolnosti-vodi-v-hinavscino/> (30. 5. 2016).
- Warner, S. (2009), *Understanding the effects of child sexual abuse*. London, New York: Routledge.
- Urek, M., Lešnik, B. (ur.) (1996), *Spolno nasilje: feministične raziskave za socialno delo*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (2008), *Ur. l. RS*, št. 16/2008.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011). *Ur. l. RS*, št. 58/2011.
- Zavrišek, D. (1998 a), Ali bi otroku, ki je duševno prizadet, sploh kdo verjel? *Naš zbornik*, 31, 5: 5–9.
- (1998 b): »Razumevanje nasilja v socialnih znanostih«. V: Bass, E., David, L. *Pogum za okrevanje: priročnik za ženske, ki so preživele spolno zlorabo v otroštvu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo, Liberalna akademija (7–25).

- (2000), *Hendikep kot kulturna travma*. Ljubljana: Cefl.
- (2002), Pictures and silences: memories of sexual abuse of disabled people, *International Journal of Social Welfare*, 11, 4: 270–285.
- (2008), Zagovorništvo otrok in zagovorniška drža. V: Jenkole, M. (ur.), *Zagovornik – glas otroka: zbornik prispevkov za izobraževanje zagovornikov: pilotski projekt 2007–2009*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic (69–73).
- (2010), Geografija razkritij in geografija zdravljenja: spolne zlorabe otrok so praviloma kolektivno dejanje. *Dnevnik. Objektiv*. 20. 3. 2010. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042346284> (30. 6. 2016).
- (2012), *Notranje in medržavne posvojitve*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- (2014), Nasilje nad ženskami z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi ovirami: patologizirana resničnost. V: Leskošek, V., Antić, M., Selišnik, I., Filipčič, K., Urek, M., Matko, K., Zaviršek, D., Sedmak, M., Kralj, A., *Proučevanje nasilja v Sloveniji*. Maribor: Aristej.